

Keszler Borbála felelős szerk.

Magyar Nyelvőr Nyelv és iskola (Balogh Judit)

AKADÉMIAI KIADÓ. BUDAPEST. 1872–.

Nyelv és iskola a *Magyar Nyelvőr*ben



140 éve, 1872. január 15-én jelent meg a *Magyar Nyelvőr* első száma, amely a magyar nyelv védelmében az Akadémia vezetőinek (Gyulai Pálnak és Arany Jánosnak, valamint Lászlónak) az indíttatására látott napvilágot. A folyóirat a nyelvújítás-ellenes küzdelmek folyamánként, a magyar nyelvtől idegen torzulások, idegenszerűségek, a német kölcsönszók nagyszámú elterjedése ellen vívott harc keretében jött létre nyelvvédő, nyelvtisztító akadémiai folyóiratként. Első, alapító szerkesztője Szarvas Gábor volt, aki az első számban a *Mit akarunk?* kérdésre így fogalmazta meg a folyóirat célját: „Akarjuk ott, a hol az ingadozó alapra fektetett s rögtönözve létesített nyelvújítás szabályellenes szóalkotásokat hozott forgalomba, a helyesség visszaállítását; a hol az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs kifejezéseket természetett, a tisztaság előmozdítását; akarjuk a követelményeknek teljesen megfelelő tudományos magyar nyelvtannak összeállítását megkönnyíteni s részben elkészíteni az által,

hogyan anyagot gyűjtünk s a függőben levő kérdéseket tüzetes megvitatás által tisztázzuk; mind ezt pedig a magyar nyelv életéből merített eszközök segítségével akarjuk megvalósítani. – E végből kutatni fogjuk 1. a történeti, 2. a népi nyelvet; 3. kiváló figyelmünk tárgyát fogja képezni az újabb irodalom, különösen pedig a forgalomban levő hibás szóalakok és idegenszerűségek” (Fábián 1984: 69–70).

A megalakuláskor a munkatársak nagy igyekezettel álltak neki a nyelvi helytelenségek, idegenszerűségek bemutatásához, nyelvtörténeti tanulmányokat, leíró nyelvtani fejtegetéseket, népi nyelvi közléseket jelentettek meg.

A *Nyelvőr* életre hívása nagy lépés volt a magyar nyelvtudomány életében, hiszen komoly fórumot nyújtott a nyelvről való eszmecserére, és elősegítette az egyes nyelvtudományi ágaknak a kutatását. Négyesy László, a kor jeles irodalomtörténésze, esztétája és stílisztája, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a híres Négyesy-szemináriumok alapítója 1890-ben így nyilatkozott róla: „Nem elég e folyóiratról annyit mondanunk, hogy kitűnő szakfolyóirat, a szorosán vett magyar nyelvtudománynak modern színvonalon álló orgánuma. Sokkal több ennél, az is, a mit címe mond: a magyar nyelv tisztaságának őre. Nem elég azt sem mondani, hogy a *Nyelvőr* a magyar nyelv tanulmányozásának központja, az újabb magyar nyelvészet felvirágoztatója, az erők gyűlöhelye s részben iskolája. A *Nyelvőr* fontossága nem fér meg egy szaktudomány körében, szerepe és hatása egyszersmind kulturális. Nyelvünkre, nemzeti művelődésünk e legfőbb eszközére visel gondot, ellenőrzi használatát, védi s előmozdítja természetes fejlődését. A »*Nyelvőr*« szó nem jelent csak egy nyelvészeti felekezetet, nem csak a magyar nyelvészet újabb korszakát, hanem jelenti ama fényes emlékü kulturális mozgalomnak, melyet az irodalomtörténet nyelvújításnak nevez, a történet logikája szerint szükségessé vált correctióját, ellenzékét, visszahatását; jelenti irodalmi nyelvünk újabbkori fejlődésének

második fordulatát, magyarosságának biztosítását. [...] Lapjain a magyar nyelv nemcsak tudományos tárgy, hanem nemzeti közügy is, melyet nagy lelkesedéssel és hivatással szolgál már két évtizede. A philológiai viták rendes körén jóval messzebb hatott, gyakorlati irányával egyenest az életbe nyúlt; erélyes izgatásaival a nyelvészetet a közvélemény tárgyává, a nyelvjavítást valóságos közüggé tette oly mértékben, a minőre Kazinczyék kora óta nem tudunk esetet” (Négyesy 1890: 18–19).

A *Nyelvőr* a későbbiekben is példa nélkül teljesítette feladatát, az anyanyelvi műveltség felkarolását, színvonalának emelését, a nyelv és a nyelvhasználat legsürgetőbb feladatainak a megoldását, „olyan mértékben, hogy nemcsak a hazai nyelvtudomány egyik szervezőjévé és reprezentánsává vált, hanem többször alkotó módon bele tudott szólni a külföldi és az általános nyelvészet alakulásába is” (Szathmári 1974: 2). Mindezt olyan főszerkesztők irányításával tette, akik a magyar nyelvtudomány kiemelkedő képviselői: Simonyi Zsigmond, Balassa József, Beke Ödön, Lőrincze Lajos és napjainkban Keszler Borbála.

A *Nyelvőr* korábbi hagyományainak továbbélését mutatják jelenlegi rovatcímei is: *Nyelvművelés*, *Nyelv és stílus*, *Nyelv és iskola*, *Nép és nyelv* (*Nép és stílus*, *Nyelvjárásaink*), *A nyelvtudomány műhelyéből*, *Kisebbségi közlemények*, *Szó- és szólásmagyarázatok*, *Szemle*, *A Nyelvőr hírei* (*A Nyelvőr postájából*). Tartalmilag természetesen a rovatok folytonos megújulásáról beszélhetünk, a nyelvtudomány újabb irányzatainak, a más foglalkoztató kérdéseinek elemzése követhető nyomon a napjainkban megjelenő tanulmányokban, írásokban.

A *Nyelv és iskola* rovat a huszadik század 50-es éveiben kapott helyet a folyóiratban, és állandóvá válása Lőrincze Lajos szerkesztőségének az idejéhez köthető. Ez kapcsolatba hozható a nyelvészleleti irányváltással, amely a nyelvet a nyelvhasználók, a kommunikáció felől közelíti meg, és így nem önmagában, hanem társadalmi funkciójában szemléli. Ezzel kapcsolatosan fogalmazódik meg a nyelvi ismeretek minél szélesebb körű elterjesztésének a fontos feladata, az anyanyelvi igényesség felkeltésének jelentős szempontja. Lőrincze Lajos ezt így fogalmazza meg jóval később, egy 1980-ban, a *Gyorsuló idő* sorozatban megjelent könyvében: „a nyelvművelő munka alapvető, szerves részének tartjuk ma a nyelvi ismeretterjesztést, a nyelv mibenlétének, régi és mai állapotának, különféle rétegeinek, mozgása törvényeinek minél szélesebb körben való megismertetését” (Lőrincze 1980: 25). Ugyanitt írja: „Meg kell tanítani a beszélők széles rétegeit arra, hogyan foglaljanak állást a nyelvben felbukkanó új jelenségekkel kapcsolatosan. Hogyan nézzék, értékeljék a nyelvi változásokat, mi az állásfoglalás alapja, mi a nyelvi helyesség vagy helytelenség megítélésének módja” (Lőrincze 1980: 12).

A *Nyelv és iskola* rovat bevezetésével a magyartanárok számára is kifejezetten hasznossá vált a *Nyelvőr*. Kialakult az azóta is sikeresen működő arculata, amelynek keretében a mai, az élő nyelv kutatásának központi folyóiratává vált.

Az 1956-os 2. számban Lőrincze felhívást tett közzé a magyar szakos nevelőkhöz, amelyben a következőket fogalmazta meg: „Folyóiratunk legjobb hagyományait kívánjuk folytatni azzal, hogy a Magyar Nyelvőrben egyre több olyan cikket közlünk, amellyel az iskolai magyar nyelvi oktatást közvetve vagy közvetlenül segíthetjük. Ezzel a céllal újítottuk fel megelőző számunkban a »Nyelv és iskola« rovatot is. [...] Ezt a rovatot az elkövetkező időben arra szeretnénk felhasználni, hogy megtárgyaljuk az iskolai nyelvtanítás szakmai részének legfontosabb vitás kérdéseit. Elsősorban az elemzés problémáit kívánjuk elővenni, mert – tapasztalatunk szerint – ez okozza az iskolai nyelvtanításban a legtöbb nehézséget. [...] Arra kérjük tehát a magyar szakos nevelőket, szedjék össze mindazokat a problémákat, amelyek a nyelvtanítás – főleg az elemzés – során előkerültek, s küldjék el őket szerkesztőségünkbe. [...] Természetesen egyéb nyelvi vagy nyelvtani vonatkozású kérdéseikre is szívesen válaszolunk, vagy közvetlenül levélben, vagy folyóiratunkban” (Lőrincze 1956: 218). A felhívásban foglaltaknak megfelelően minden ezt követő számban megjelentek a *Nyelv és iskola* rovatban az oktatást segítő cikkek, tanulmányok, elemzések, sokszor három-négy írás is.

Az első két évtizedben (1956–1975) elsősorban konkrét nyelvtani, nyelvi kérdésekről szoltak a cikkek (közel 130 tanulmány jelent meg). Ezek közül grammatikai kérdések, köztük mondattani elemzések fordultak elő a leggyakrabban (számuk megközelíti a harmincat), leginkább Tompa József tollából, de találkozhatunk szófaji, alaktani témájú cikkekkel is. Ezt követik a vers- és stíluselemzések (közel húsz esetben), a harmadik helyen pedig a helyesírási kérdésekről szóló írások állnak (ezek száma tíz körül mozog). Ez utóbbihoz hasonló számban fordulnak elő a tankönyvi bemutatások, illetve az iskolai tankönyvek nyelvi megformáltságának a kérdését taglaló cikkek. Az írások egy része feladatokat közöl az iskolai nyelvtananyaghoz. Ezeken kívül néhányan a nyelvművelési kérdésekkel, a fordítási problémákkal, a gyermekek nyelvelsajátításával, a tanári beszéd jellemzésével, a hangtani, hangsúlyozási kérdésekkel, az egyetemi felvételik tapasztalataival, továbbá az anyanyelvi versenyekről szóló tudósításokkal foglalkoztak. Előkerül az anyanyelvi műveltség kérdése is, a tanulók nyelvtani felkészültsége, olvasási készsége, az anyanyelvi oktatás korszerűsítésének a fontossága. Egy-egy dolgozatban megjelenik többek között a diáknyelv, a játékos nyelvtanítás, a jelentéstan, a nyelvi játék, a szókincs kérdése is. A cikkek szerzői (többek között): A. Jászó Anna, Bakos József, Balassa László, Bárczi Géza, Békési Imre, Bencédy József, Berrár Jolán, Deme László, Éder Zoltán, Fábíán Pál, Grétsy László, Hernádi Sándor, Jakab István, Károly Sándor, Kovalovszky Miklós, Pásztor Emil, Rácz Endre, Szende Aladár, Takács Etel, Tompa József.

A második 20 évben (1976–1995) megfigyelhető, hogy tovább folytatódik az a tendencia, amely már korábban is elindult, vagyis hogy a konkrét gyakorlati, nyelvtani kérdésekről egyre inkább áttevődik a hangsúly az elméleti kérdésekre, illetve megjelennek újabb nyelvészeti ágak, területek a rovat tanulmányaiban (ebben az időszakban közel 150 cikk jelent meg). A legtöbb dolgozat a magyar mint idegen nyelv tanításának a kérdéseivel foglalkozik, illetve az olvasó tájékoztatást kap egy külföldieknek szóló magyar nyelvkönyvről is. Gyakran jelennek meg a hallással, a beszédhangokkal, a beszédmegértéssel foglalkozó írások, vizsgálják a gyermeknyelvben megjelenő magánhangzó-harmónia kérdését, továbbá folytatódnak a gyermeknyelvi kutatásokról szóló dolgozatok. Foglalkoznak cikkek a felsőoktatásban megjelenő különböző nyelvtudományi irányzatok oktatásával is. Néhány írás tájékoztatást ad az iskolai anyanyelvi tantervekről, módszerekről, így például a Zsolnay-módszerről. Megjelenik a szociolingvisztika, a területi tagolódás és a társadalmi rétegződés néhány kérdése, a szaknyelv megjelenése az iskolai oktatásban. Előkerülnek ismertetések korábbi korok nyelvtanairól, valamint a történeti szemlélet megjelenéséről az anyanyelvi oktatásban. A szövegnyelvészetről, a szövegtani ismeretek oktatásáról is szól néhány tanulmány, és olvashatunk a szöveg szemléletű grammatikatanításról. Az utóbbi fontossága és a grammatikai alapok megjelenítésének az igénye, valamint megjelenése az iskolai tankönyvekben is komoly hangsúlyt kap néhány írásban. Több cikk kitér az anyanyelvoktatás és az eredményes idegennyelv-oktatás közötti összefüggések hangsúlyozására. Helyet kap az anyanyelvoktatás személyiségformáló szerepe, a nyelvi tudatosság kialakításának a jelentősége az olvasás és a helyesírás tanításában, valamint az anyanyelvi nevelés néhány fontos kérdése. Megjelenik az iskolai anyanyelvápolás lehetőségeinek és korlátainak számbavétele, a nyelvi játékok hatékonysága, valamint ebben az időszakban kap helyet először a rovatban a határon túli magyar nyelvtudomány néhány sajátossága. A cikkek szerzői a korábban említetteken kívül (többek között): A. Molnár Ferenc, Antalné Szabó Ágnes, Balázs János, Benkő Loránd, D. Máta Mária, Gósy Mária, Kabán Annamária, Kálmán Béla, Kiss Jenő, Lengyel Zsolt, Máté Jakab, Sebestyén Árpád, Szabó Zoltán, Szikszai Lajosné, Szili Katalin, Tolcsvai Nagy Gábor, Wacha Imre.

1995 után áthelyeződik a hangsúly egyrészt az anyanyelvi nevelés új stratégiáira, valamint a szövegvilág és a retorika tanításának a kérdéseire. Szerepet kap az olvasott és a hangzó szöveg megértése és általában a szövegértés fejlesztésének a lehetőségei. Elekfi László felveti egy új magyar nyelvtan szükségességének a kérdését, és a rovatban meg is jelennek ennek az új magyar leíró grammatikának (a későbbi *Magyar grammatikának*) az előfejezetei. Emellett más grammatikai tárgyú, szófajtani, alaktani és mondattani témákkal foglalkozó írások is helyet kapnak a rovatban. Egy tanulmány a nyelvtankönyvekben előforduló grammatikai

hibákat taglalja. 2000-ben az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének oktatói a rovatban hozzászólnak a magyar nyelvi kerettanterv tervezetéhez. Emellett beszámolót olvashatunk a 2000. évi Simonyi Zsigmond országos helyesírási versenyről, valamint az arra érkezett pályázatokról.

Egyre nagyobb szerephez jut a nyelvészeti kutatásban a beszédtevékenység, a beszélt nyelv, így a rovatban is megjelennek hasonló témájú írások. Konkrét tanórák feldolgozásának alapján készült egy tanulmány a tanári beszéd kérdésalakzatairól. Emellett több tanulmány foglalkozik a beszédprodukciókkal, az ifjúsági szóalkotással, a mondatalkotás folyamataival, illetve a beszélt nyelvi hatások megjelenésével az iskolai fogalmazásokban. De olvashatunk elemzést az integrált magyar nyelvi és irodalmi módszerről, valamint arról is, hogy hogyan folyik a nyelvtanoktatás külföldön néhány országban. A publikáló szerzők (a már említetteken kívül): Aczél Petra, Balogh Judit, Bóna Judit, Elekfi László, Eöry Vilma, F. Dornbach Mária, Gráf Rezső, Haader Lea, Hoffmann Ottó, Horváth László, Keszler Borbála, Kugler Nóra, Laczkó Krisztina, Laczkó Mária, Lengyel Klára, Markó Alexandra, Szabó József, Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna, Tóth Beatrix, Vallent Brigitta.

A Magyar Nyelvőr Nyelv és iskola rovata közel hatvan éve szolgálja és segíti az iskolai anyanyelvi oktatást és az anyanyelvi ismeretterjesztést. Legfőbb óhajunkat fejezhetjük ki aziránt, hogy ez a jövőben is így maradjon.

A *Magyar Nyelvőr* valamennyi 1999-től megjelent száma olvasható az interneten. A korábbi számokhoz az Arcanum Digitális Tudománytár segítségével lehet hozzáférni.

Irodalom

A Magyar Nyelvőr összes száma 1872-től napjainkig, különös tekintettel a *Nyelv és iskola* rovatra.

Fábián Pál 1984. *Nyelvművelésünk évszázadai*. Gondolat Kiadó. Budapest.

Lőrincze Lajos 1956. Felhívás a magyar szakos nevelőkhöz. *Magyar Nyelvőr* 218.

Lőrincze Lajos 1980. *Emberközpontú nyelvművelés*. Magvető Kiadó. Budapest.

Négyesy László 1890. *Nyelvőr-émlék*. Szarvas Gábornak királyi tanácsossá történt kinevezése emlékére. Budapest. Nyomtatta és kiadja Hornyánszky Viktor.

Szathmári István 1974. A százéves Magyar Nyelvőr és a stilisztika. A *Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 136. Budapest.

Balogh, Judit: Language and school in the linguistics journal *Magyar Nyelvőr*

Az írás szerzőjéről

Balogh Judit

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország

baloghjuditeva[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9053-1478>